

Tekst [Nynke van Verschuer](#)

Hoogleraar Markus Gabriel (33) vertelt over zijn 'Nieuwe Realisme' op de G8 van de filosofie. En in VN. 'De filosofie moet bijdragen aan de morele vooruitgang.'

Markus Gabriel (Remagen, 1980) studeerde filosofie, filologie en Duits aan de universiteiten van Bonn, Heidelberg en Hagen. Op 25-jarige leeftijd promoveerde hij op het late werk van Schelling, drie jaar later volgde zijn habilitatie. Sinds 2009 is Gabriel professor kennistheorie aan de universiteit van Bonn. Daar richtte hij ook het Internationale Zentrum für Philosophie op, dat de internationale samenwerking onder filosofen moet stimuleren

'Ik herinner me dat ik van de basisschool naar huis liep en een regendruppel in mijn oog kreeg. Ineens zag ik twee lantaarnpalen in plaats van één. De vraag of ik mijn zintuigen wel kon vertrouwen, overviel me. Toen begon me te dagen dat alles een kwestie van perspectief is.'

Interesseerde u zich al op zo'n jonge leeftijd voor filosofie?

'Minstens vanaf mijn zesde of zevende heb ik bewust filosofische gedachten. Op een bepaald moment heb ik ook begrepen dat de gedachten die ik had, filosofisch van aard waren.'

U was op uw 29ste al professor. Dan moet u toch een beetje een streber zijn geweest?

'Ehm, tja, zo zou ik dat zelf niet uitdrukken. Maar het zal wel zo zijn. Anders kan je dat natuurlijk niet verklaren. Ik wilde dit nu eenmaal per se, zo zou ik het zelf zeggen.'

Zeemeerminnen, haaruitval, feiten, halve waarheden en atomen – ze bestaan allemaal. Het één komt voor in sprookjes, het ander krioelt onder de microscoop van de natuurwetenschapper. Te bestaan is bestaan in een context – dat is de kern van de door Markus Gabriel (33) gemunte filosofie die hij het 'Nieuwe Realisme' noemt.

In zijn bestseller *Waarom de wereld niet bestaat* introduceert Gabriel dat Nieuwe Realisme en rekent in één doeltreffende beweging af met aan de ene kant de naturalisten en aan de andere kant de constructivisten uit de twintigste eeuw. De naturalisten, dat zijn types zoals Dick Swaab, die ons voorhouden dat we gedetermineerd zijn door de neurobiologische processen in ons brein, of dat we niet meer voorstellen dan een radertje in een mechanische wereld. De constructivisten, dat zijn de opvolgers van Immanuel Kant, die ons willen doen geloven dat niets is wat het lijkt en dat waarheid slechts een constructie is van het menselijk bewustzijn.

Volgens het Nieuwe Realisme is het heel goed mogelijk om adequate kennis te hebben van de dingen die ons omgeven, alleen niet door alles te reduceren tot een hoop elementaire deeltjes. De wereld bestaat uit meer dan materie, er zijn ook mogelijkheden en concepten en

droombeelden. Om recht te doen aan alles wat bestaat, moeten we af van de gedachte dat er één wereldbeeld is dat alles verklaart. De wereld is niet de som van de natuurwetten en evenmin een schepping. De wereld willen vatten in één enkele formule komt voort uit angst, uit de wil om grip te krijgen op iets dat oneindig gefragmenteerd en in zichzelf gebroken is. Er zijn geen uitspraken die algemeen geldig zijn.

Voilà de titel van Gabriels boek: *Waarom de wereld niet bestaat*.

Beboste hellingen

Gabriel is hoogleraar kennistheorie in Bonn. Een blik op zijn cv doet vermoeden dat de tijd die hij daadwerkelijk in Bonn doorbrengt te verwaarlozen is, met gasthoogleraarschappen in Berkeley, New York, Aarhus en Rio de Janeiro. Ik bezoek hem in zijn professorenvilla in Freiburg, waar hij het laatste halfjaar onderzoek heeft gedaan.

U noemt uw vak ook wel de 'depressiewetenschap'. Waarom?

'In de negentiende eeuw kwam na een lange theologische fase het besef dat de mens toch echt sterfelijk is. Men dacht altijd: ja, zelfs wanneer ik sterfelijk ben, echt sterven zal ik niet. Er was altijd nog wel iets van een ziel die zou voorbestaan. Maar nee, we komen nergens vandaan en gaan ook weer in niets op.

De eerste reactie uit filosofisch perspectief was: nu is alles donker. Ik zou zeggen: het is net zo licht en donker als het altijd is geweest, we hebben alleen iets nieuws ontdekt. Die focus van de filosofie op de eigen sterfelijkheid moet maar eens afgelopen zijn.'

Toch staat u in uw boek welwillend tegenover religie.

'Religie vertelt ons dat het op aarde om ons draait. De natuurkunde zegt ons dat het niet om ons gaat. Ik zou zeggen dat het zowel om ons, alsook niet om ons gaat. Religie hebben wij nodig als corrigerende factor. Niet omdat God bestaat, maar omdat religie een bepaalde vorm van denken met zich meebrengt die we niet mogen vergeten.'

Het natuurwetenschappelijke wereldbeeld is te eenzijdig?

'Het is een ontoelaatbare versimpeling van de wereld waarin wij leven als je alles reduceert tot een berg elementaire deeltjes. Het Zwarte Woud bestaat dankzij een onverklaarbare toevalstreffer van het universum, maar als je zo over de beboste hellingen uitkijkt, denk je niet alleen aan de geologische processen die het hebben gevormd. Je kan het zien als inkomstenbron wanneer je het hout verkoopt, als habitat van de dieren die er leven of je kan er een frisse neus halen.

Als je wilt begrijpen wat zien inhoudt, is het eenzijdig om alleen de zenuwen te onderzoeken die ons brein met onze ogen verbinden. Het bekijken van een schilderij van Monet kan ook veelzeggend zijn. Je hebt verschillende perspectieven nodig.'

Je hebt oneindig veel perspectieven nodig, als ik u goed begrijp.

'Inderdaad.'

Die perspectieven noemt u ook 'Sinnfelder'.

'Alles doet zich voor in een bepaald perspectief. Die perspectieven noem ik inderdaad *Sinnfelder*, zinvelden. Zin komt van het Latijnse woord voor richting, sensus. Zin is het licht waarin iets betekenis krijgt, de manier waarop je iets kunt begrijpen.

Daarmee is zin niet iets wat wij zoeken of wat wij zelf aan de wereld kunnen toevoegen.

Toch is zin ook weer geen gegeven, want het zit 'm in ons vermogen de werkelijkheid te doorgronden – en dat is een nooit afgerond proces.'

'Wij zijn geen wijzen die in het weekend bellen met God'

U begint uw boek met de vraag naar de zin van ons bestaan. Die vraag beantwoordt u dus niet?

'Het antwoord daarop is heel eenvoudig: die is er niet. We zijn nergens toe op aarde. Iedereen is hier om te doen wat hij doet.

Van oudsher beoogt de zinvraag een antwoord dat stelt dat de wereld één groot geheel is, op weg naar een hoger doel. Zoals een auto, die met alle inzittenden één bepaalde kant oprijdt. Dat is de zin: een richting, een doel! Maar er bestaat geen kosmische richting waar alles zich naartoe beweegt.

De dingen bewegen zich in de richting die wij ze geven. En deels bewegen ze zich ook gewoon volgens de wetten van entropie en evolutie. Dat is sowieso zinloos – nee: zinvrij, want bij zinloos denk je direct weer: depressie!'

Zinvrij is zinloos, maar zonder waardeoordeel?

'Ja, want het is maar net wat je verwacht. Een zin crisis ontstaat als je verkeerde verwachtingen hebt, als je denkt dat de aardbol en alles daarop gestaag op een doel af beweegt. Dan word je teleurgesteld.'

Heeft u nooit valse verwachtingen gekoesterd en heeft u daarom zo 'n opgeruimd humeur?

'Ik heb vaak een goed humeur, maar dat komt omdat ik ook vaak het gevoel heb dat ik ergens toe op aarde ben – een gevoel dat ik natuurlijk direct weer moet bestrijden. Waar komt dat gevoel vandaan? Het is een diep, mystiek, religieus thema.'

Dat je ook nodig hebt om 's ochtends op te staan?

'Precies. De bron van het gevoel dat wij ergens voor bestaan, zit 'm daarin dat we met andere mensen samenleven. De bron van de zin van ons eigen leven zijn de mensen, de anderen. Niet goden of het lot. De anderen en niets buiten de mens.'

In het verdomhoekje

‘Als ze op de G8 maar niet verwachten dat ik ze ga vertellen dat ze minder bier moeten drinken en het met maar één vrouw mogen doen.’

We bespreken het initiatief voor de G8 van de filosofie. ‘Filosofen hebben de wijsheid niet in pacht. Wij zijn geen wijzen met lange baarden die in het weekend bellen met God.’

In Nederlandse kranten zijn al enige kolommen volgeschreven over het nut en het onnut van de G8 van de filosofie. Sceptici schamperen dat het dan wel de G8 van de filosofie heet, maar dat er toch voornamelijk sociologen en politicologen op het toneel zullen verschijnen. Denkers, die met hun verschillende achtergronden niet veel verder zullen komen dan wat in het wilde weg speculeren over de grote vragen van deze tijd. Anderen verdedigen de gedachte dat een goed gesprek over hedendaagse problemen toch ook geen kwaad kan.

Markus Gabriel kan zich opwinden over het verdomhoekje waarin de filosofie zich heeft laten wegzetten. Hij noemt het ‘onverantwoord’ dat filosofen steeds meer vragen overlaten aan andere, exactere wetenschappen. Evolutiebiologen buigen zich over ethiek, neurowetenschappers doen uitspraken over de vrije wil. En dat doen ze nog slecht ook, wat Gabriel betreft.

Wat is wat u betreft de taak van de academische filosofie in de maatschappij?

‘Volgens mij is het de taak van de filosofie om absolute morele waarden te formuleren en te verdedigen, zoals bijvoorbeeld “*Genozid ist scheisse*”.’

Als kennistheoreticus doet u dus eigenlijk aan moraalfilosofie?

‘Ja. Ik durf zelfs te beweren dat ik dat als kennistheoreticus veel beter doe dan mijn collega’s van de afdeling moraalfilosofie.’

Hoe kom je als kennistheoreticus uit bij, laten we zeggen, vrijheid?

‘Volgens mij is het enige waar je je als filosoof op kan beroepen, de rede. Het is een populaire gedachte dat je als mens gedetermineerd bent door de neurobiologische processen in je brein. Mijn gedachten en handelingen zouden net zo goed bepaald worden door een chemische reactie als het groeien van mijn teennagels.’

Stel dat ik nu de conclusie trek dat ik geen vrije wil heb. Zou ik voor het trekken van die conclusie niet al de vrije rede moeten hebben benut? Of voor het herzien van die conclusie? Wie begrijpt dat hij een vrij mens is, die moet ook begrijpen dat hij wordt omringd door - andere vrije wezens. Mijn vrijheid is niet de mijne, maar mijn vrijheid is deel te hebben aan de rede. Onze vrijheid is lang bevochten en nog altijd in het geding, kijk naar Oekraïne. Filosofen moeten die waarden beschermen.’

Gelooft u dan in morele vooruitgang?

‘Als Plato niet het begrip van de gerechtigheid had geformuleerd, dan zag onze wereld er nu stukken minder rooskleurig uit.’

Als Kant had nagelaten de waardigheid van de mens te definiëren, idem dito.

De mens heeft er duizenden jaren over gedaan om een begrip van de mens als vrij en rationeel wezen te krijgen. We hebben het over kleine stapjes, maar er kan vooruitgang worden geboekt.'

Is er dan misschien toch één klein doel waar de mensheid en masse naartoe beweegt?

'Ik denk dat je uit de geschiedenis kan opmaken dat er duizenden jaren lang voor waarden is gestreden waar wij nu ons aangenaam en gezellig samenleven aan te danken hebben, ja.'

Een hotel boeken

Gabriel noemt de filosofie ook wel de ontzuichteringswetenschap. Filosofie is voor hem 'het ontmaskeren van verkeerde conclusies, het doorprikken van ongegronde aannames'.

Zoals het gevoel dat het bestaan een reden heeft. Of de angst dat de wereld ingrijpend gaat veranderen door moderne techniek. Technologische vooruitgang is een van de thema's op de G8 van de filosofie. Gabriel is optimistisch.

Een van de vragen voor de G8 van de filosofie luidt: nog nooit hadden we zo'n massa aan informatie ter beschikking. Zijn we opgewassen tegen deze hoeveelheid?

'Volgens mij is er geen reden tot pessimisme. De digitale revolutie is een feit en daarmee hebben we heel veel nieuwe mogelijkheden gecreëerd. De informatie is onze eigen informatie en wordt niet van de ene op de andere dag ons lot. Dat lijkt me het uitgangspunt voor verdere overwegingen.'

Toch had niemand een jaar of twintig geleden kunnen voorzien wat voor een vlucht internet en onze afhankelijkheid ervan zou nemen.

'Absoluut, er zijn een heleboel verrassingen bij komen kijken. Maar voornamelijk aangename verrassingen, zou ik zeggen. Bedenk je eens hoe het twintig jaar geleden was om een hotel te boeken! Dan moest je naar een reisbureau, dan nog eens opbellen. De toegang tot dit soort informatie maakt voor veel mensen het leven beter.'

Dat je makkelijk een hotel kan boeken maakt het leven toch niet beduidend beter?

'Niet alleen het boeken van een hotel is makkelijker, alle vormen van communicatie zijn zoveel simpeler geworden. Denk aan Skype. Als ik nu in China ben, kan ik zonder problemen mijn vrouw spreken. Twintig jaar geleden had mijn verblijf in China misschien nog een huwelijks crisis veroorzaakt.

Natuurlijk brengt het internet ook nieuwe gevaren met zich mee. Mijn creditcard is net online door iemand anders gebruikt. Dat heeft voor mij nu geen vervelende gevolgen omdat ik verzekerd ben, maar ik ben toch geïrriteerd, ik ben aangevallen, ik was het doelwit van een

cyberaanval. Het is net alsof je op straat wordt beroofd, alsof iemand een mes trekt en zegt: hier met die portemonnee.'

'Voor zover ik weet, is nog niemand robot geworden'

Maar niet zo traumatisch als wanneer er daadwerkelijk iemand met een mes voor u had gestaan.

'Zie je, ook daar heeft het web zijn voordelen!'

Denkt u dat de informatiemaatschappij onze manier van samenleven of onze manier van denken verandert?

'Veel minder dan sommige doemscenario's ons voorhouden. Als ik kijk naar de jongere generaties, naar de studenten van nu, dan is er nog niets ingrijpend veranderd.

Toen in New York de eerste wolkenkrabber werd gebouwd, was iedereen bang dat we nu wel allemaal robots zouden worden. Voor zover ik weet, heeft nog niemand zich getransformeerd. Nu gaat het precies zo. Er is een nieuwe en machtige technologie en iedereen denkt meteen dat de mens onomkeerbaar en wezenlijk zal veranderen. Het lijkt me een typische civilisatieangst. Soms denk ik dat sommigen wel willen dat er een posthumaan tijdperk aanbreekt. Volgens mij zullen we altijd mensen blijven en nooit gereduceerd worden tot wat info op een harde schijf.'

Er valt anders behoorlijk wat informatie over u te downloaden op een harde schijf.

'Dat is mijn online identiteit. Dat ben ik ook! Net als het pak dat ik draag, is de informatie die online staat deel van mij.

We noemen het internet ook wel een virtuele werkelijkheid, maar dat betekent niet dat het minder werkelijkheid is dan de werkelijkheid op straat. Als je online iemand beledigt, beledig je iemand.'

Toch zijn er veel mensen die dat nog niet inzien.

'Trollen, mensen die op internet tegen iemand tekeer gaan, zijn net zo goed ordinaire figuren als zij die op straat iemand uitschelden.

Het Nieuwe Realisme is de erkenning van de werkelijkheid van eenhoorns en concepten, maar ook de erkenning van gedachten en gevoelens. Wij krijgen oog voor dingen die we vroeger niet zagen. Ik wil niet uitsluiten dat dit ook met internet te maken heeft. Het web heeft iets weg van de geest, het is net zo ongrijpbaar en alomtegenwoordig. In het internet herkent de geest zichzelf.

Voor het verkeerde gekozen

Later die ochtend wandel ik met Gabriel naar de voordracht waarmee hij zijn semester in Freiburg zal afsluiten. Een stoplicht staat op rood en aangezien er in de wijde omtrek geen auto te bekennen is, steken we over. Aan de andere kant wacht een stelletje tot het groen is. ‘Dat regeltjesfetisjisme van de Zuid-Duitsers, dat is werkelijk nergens goed voor. Ik heb eens een boete gekregen omdat ik om vier uur ’s nachts dronken door Heidelberg liep. In Heidelberg nota bene! Waar iedereen zeven dagen in de week dronken is!’

Ik probeer me Markus Gabriel zwalkend over straat voor te stellen.

De zaal is al vol als we aankomen, er worden stoelen uit andere lokalen aangesleept. Gabriel vertelt uit zijn hoofd alles over het Nieuwe Realisme en beantwoordt geduldig vragen.

Na afloop is er een feestelijke lunch van schnitzels en aardappelen en jus. Het gesprek aan tafel gaat over Martin Heidegger, wiens *Schwarzen Hefte*, aantekeningen uit de jaren 1931-1938, onlangs zijn verschenen. Het is bekend dat hij met het nationaal-socialisme sympathiseerde, maar uit deze notities valt op te maken dat antisemitisme en nationaal socialisme veel dieper met zijn gedachtegoed zijn verweven dan tot nu toe werd aangenomen. In Freiburg is de ontzetting groot. Een universitair docent vertelt me dat hij het voorwoord bij zijn boek over Heidegger al heeft herschreven.

Ik vraag aan Markus Gabriel of hij vindt dat Heidegger als filosoof heeft gefaald.

‘Zonder twijfel. Heidegger heeft volledig gefaald. Omdat je in 1939 kon zeggen dat de nazi’s misdadigers waren. Het was zichtbaar. Het was zelfs helder en duidelijk te zien. Heidegger heeft bewust voor het verkeerde gekozen.’ Heidegger, vindt Markus, heeft gezondigd tegen het hoogste doel en de grootste deugd die de mens bereiken kan en die Aristoteles de megalopsychos noemde: de grootheid van ziel.

‘Hoewel ook Aristoteles een donkere zijde had – hij rechtvaardigde de slavernij – ben ik het daar helemaal mee eens. De grootheid van ziel is voor mij een deugd: je moet hoge eisen stellen aan jezelf en aan anderen, zonder het te overdrijven, en je moet proberen zoveel mogelijk goede dingen te bereiken.’

Dus voor u is de zin van het leven het goede, het morele leven?

‘Ja, uiteindelijk wel.’

https://www.youtube.com/watch?v=hzvesGB_TIO&list=PL5t73PW7PkveNSNfDLDaOzeMoua5MOT71&index=269 (Ted talk Gabriel)

